

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№9

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 749 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-sentyabrda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate

Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor

Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor

Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)

Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)

Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer

Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor

Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)

Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE

Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Postdan xaridgacha: influenser va ilg'or veb-ilova (PWA – progressive web app)ning chakana sotuvga real ta'siri	14
Abdulaziz Madjidov	
Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini oshirishda ta'lim klasterlarining roli	22
Imamova Nilufar Asamutdinovna	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirishda marketingning tovar strategiyasidan foydalanish holati.....	29
Xidirov Sherzod Olimovich	
O'zbekistonda moliyaviy savodxonlikni institutsionallashtirish: NFIS, Finlit.uz va ta'lim islohotlari	34
Irgashev Anvar Farxodovich	
Moslashuvchan menejment tizimlarini yashil iqtisodiyotga integratsiyalash tasnifi	39
Umarov Bezzod Batirovich	
Qishloq xo'jaligida innovatsion marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	43
Sheraliev Axror Sodiqovich	
O'zbekiston Respublikasida moliyaviy bank xizmatlarini rivojlantirishning tendensiyalari, undan samarali foydalanish imkoniyatlari va konseptual jihatlari	48
Roziqov Behzod Bahrom o'g'li	
Metallurgiya korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish chet el tajribasi	54
Abdullayeva Matluba Nematovna	
Исследование связи между восприятием изменения климата и внедрением устойчивых методов ведения сельского хозяйства в Узбекистане	59
Светлана Ражабова, Бахром Миркасимов	
Surxondaryo viloyati qishloq xo'jalik tarmog'ini barqaror rivojlantirishni iqtisodiy-ekologik modellari	68
Abdug'aniyev Otobek Allajonovich, Xo'jamqulov Bekzod Turdaliyevich	
Milliy iqtisodiyotda real sektor salmog'i va uning o'zgarish tendensiyalari	75
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdievich, Isoilova Muhabbat Rustamjon qizi	
Qo'shilgan qiymatni soliqqa tortish uslubiyoti: xususiyatlari, vazifalari va muammolari	89
Xaitov Shuxrat Sharipboyevich	
Kognitiv yondashuv asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalari grammatik va diskursiv kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy modeli va pedagogik texnologiyasi.....	94
Dadadjanova Feruza Muhammadyusupovna	
Transport tizimining rivojlanishi milliy iqtisodiy o'sishining asosi sifatida	98
Narziyev Umidjon Baxrillayevich	
Loyiha risklarini aniqlashda zamonaviy usullar va ularning samaradorligi.....	105
Marufhanov Davron Xasanovich	
Современные методы управления на железнодорожном транспорте в процессе трансформации системы.....	109
Кушакова Мамура Наримановна	
Финансовые механизмы и модели менеджмента в развитии устойчивой экономики транспортных компаний	115
Шарапова Гулчебра Рустамовна	
Kasbiy ta'limda o'quvchilarning raqamli kompetensiyasini shakllantirish va baholashning innovatsion yondashuvlari	120
Maxkamova Zuhra Tursunpulotovna	
Audit ishi sifati darajasini oshirish yo'nalishlari.....	124
Qushmatov Otaxon Qurbonaliyevich	

Erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning nazariy va amaliy asoslari.....	131
Yuldashev Baxtiyor Gayradjonovich	
Ko'chmas mulk qiymatini baholash va uning ekonometrik tahlili	135
Jaloliddinova Mohira Alisher qizi	
Современные тенденции и вызовы бюджетно-макроэкономической политики в Узбекистане	142
Хазраткулова Лола Нармуминовна	
Интеллектуал mulkda iqtisodiy mohiyat, mazmun hamda huquqiy jihat uyg'unligi	148
N.D.Maxmudova	
Axborot texnologiyalari asosida ta'limda loyiha boshqaruvida sun'iy intellekt va mashinali o'qitish imkoniyatlari	152
Xodjiyeva Durdona Abdurasolovna	
Концепция "Зеленого учета" и его значение для экономического развития.....	157
Умарова Зулайхо Турсуновна	
Iqtisodiyotning asosiy tarmoq va sohalariga kiritilgan investitsiyalarning joriy holati tahlili	166
Ismailova Kutlibeka Ulug'bek qizi	
O'zbekistonda yoshlar tashkiloti faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos jihatlari va rivojlanish bosqichlari	172
Usmonov Adxamjon A'zamjonovich	
O'zbekiston Respublikasi maxsus iqtisodiy zonalarini investitsion holatini hududlar kesimida tahlili.....	178
Anvarxonov Abdulatifxon Jamshidxon o'g'li	
Kichik biznes va o'rta biznesni rivojlantirish orqali aholi farovonligini ta'minlash.....	184
Ahmedov Oybek Turgunpulatovich, Nurqulov Nurbek Sirojiddin o'g'li	
Fiskal siyosat instrumentlari orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va legallashtirish metodologiyasi.....	189
Ergasheva Malikaxon Avazxon qizi	
Fond bozorida savdo strategiyasi va uni amalga oshirishga yo'nalishlari.....	192
Soliyev Istam Ixtiyorovich	
Sanoat korxonalarini innovatsion rivojlantirishning asosiy tamoyillari	197
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda davlat boshqaruvi tizimining isloh qilinishi: Tajriba va istiqbollar.....	202
Mashrabaliyev Ibroximbek Mashrabaliyevich	
Iqtisodiyotning real sektorida investitsion loyihalarni moliyalashtirish amaliyoti.....	209
Qosimova Lola Sultanovna	
Sanoat mahsulotlari eksportida logistika zanjirining uzluksizligini ta'minlash: nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar.....	217
Kurbonova Ma'mura Abdulkarim qizi	
Soliq ma'murchiligiga zamonaviy texnologiyalarini joriy etish orqali qo'shilgan qiymat soliq ma'murchiligi bazasini kengaytirish yo'llari	222
Raxmonqulov Umidjon Rustam o'g'li	
Инновационные подходы к созданию проблемно-ориентированной системы прогнозирования, оптимизации и управления отраслями региональной экономики (жилищное строительство)	231
Далиев Ахтам Шарафутдинович	
Tovar-moddiy resurslar harakati samaradorligini oshirishda UZEX faoliyatining joriy holatini baholash.....	238
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Mamatkulov Farrux Gulomjon o'g'li	
Sog'liqni saqlash tizimida tadbirkorlik faoliyatining turlari	244
Solikhova Dildora Alisher qizi	

“O‘ztemiryo‘lyo‘lovchi” ajning asisiy faoliyatini samaradorligini oshirishda autsorsing xizmatini joriy etish strategik asoslari	250
Kaxarova Nilufar Yerkinjonovna	
Mintaqani kompleks rivojlantirishning metodologik asoslari va ustuvor yo‘nalishlari.....	256
Jumayeva Zulfiya Qayumovna	
Sog‘liqni saqlash tashkilotarida xarajatlar samaradorligini ta‘minlash masalalari	260
Raximova Maftuna Axmadjon qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida sof foydani taqsimlash bilan bog‘liq bo‘lgan soliq solish masalalari.....	264
Suyunov Otabek Shuxrat o‘g‘li	
O‘zbekiston qonunchiligida raqamli transformatsiya jarayonida elektron to‘lov kartalarini soxtalashtirishni jinoyatlashtirish.....	276
Maxsadaliyeva Maftuna Toxir qizi	
Mamlakatimizda intellektual xizmatlar bozorini rivojlantirish masalalari.....	281
Miyassarov Davron Abdurashid o‘g‘li	
Validation of the dutch eating behaviour questionnaire (DEBQ) in a sample of uzbek women.....	285
Khursana Usmanova, Dr Muhammad Bilal, Dilafuz Qo‘chqorova	
Iqtisodiy xavfsizlik tizimlarini o‘ziga xos jihatlari	295
Nabiyev Bexzod Shavkatovich, Bayboboeva Firuza Nabijonovna	
Davlat qarz siyosatini optimallashtirishda islomiy moliya instrumentlarining qo‘llanish imkoniyatlarini kengaytirish yo‘nalishlari	299
Tilabov Nasrulla Tashmurotovich	
Роль институциональных структур фондового рынка в обеспечении финансовой стабильности.....	305
Камилова Севара Анваровна	
The Impact of Digitalization on the Management System in the Entrepreneurial Environment of Uzbekistan.....	309
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
China’s Investment Strategy in Uzbekistan: Sectoral Trends and Strategic Implications (2013–2024).....	313
Maftuna Nuriddinova	
Qo‘shilgan qiymat solig‘i tushunchasi va uning iqtisodiy mohiyati	319
Eshkarayev Bobir Chariyevich	
Raqamli boshqaruvning afzalliklari va uni rivojlantirish istiqbollari	324
Xolbayeva Marg‘uba Qazoqboyevna	
Korporativ boshqaruvning nazariy asoslari: O‘zbekistonda qo‘llanish imkoniyatlari.....	328
Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Audit organizations in Uzbekistan	332
Razzaqov Jasur Xamraboevich, Yaqubov Matrasul Mavlonberdiyevich, Sabirova Nodira Komil qizi	
Xorijiy investitsiyalarning turlari va xususiyatlari	337
Gofurov Doston Boxromovich	
Mahalliy budjet mablag‘larining samaradorligini oshirishda auditning o‘rni.....	341
Primova Shaxnoza Komiljonovna	
Модели управления государственными финансами в зарубежных странах.....	345
Наимов Шохрух Шарофиддинович	
O‘zbekistonning sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishi: yashil o‘sinh indikatorlari tahlili	352
Hakimov Anvarjon Abdulloyevich	
Innovation management in the education system: practical challenges, international experience, and effective strategies based on the example of Uzbekistan.....	356
Imomov Inomiddin Abdulxamidovich, Egamberdiyev Farxod Botirovich	
Трансформация энергетического комплекса Узбекистана: текущее состояние и перспективы развития	363
Хмель Е.В., Мирджалилова Д.Ш., Дерюгина Е.А., Лозовская Н.А.	

Improving the efficiency of personnel management and optimizing labor costs in Sam Glass LLC.....	368
Musayeva Shoira Azimovna, Agzamov Avazkhon Talgatovich	
Interactive design and museum management: enhancing guided tours through IOT and virtual solutions.....	374
Ibrokhimova Aziza Abbasovna	
Hududlar investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	379
Imomova Kamola Novfal qizi	
“Innovatsion usulda baliq yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari (Sirdaryo tumani misolida)”	385
Bo'ltakov Sardor Oqbo'ta o'g'li	
Bank filial tarmoqlari samaradorligini baholashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekiston banklari amaliyotida foydalanish imkoniyatlari	392
Xoshimov Og'abek Nizomjon o'g'li	
Zamonaviy iqtisodiyotda davlat xaridlarinin elektron savdolarning o'rni	398
Burxanov G'ofur Baxodirovich	
Реализация концепции развития рынка зеленой экономики в сфере экономической безопасности Республики Узбекистан.....	401
Юнусова Римма Рахманбердиевна	
Tijorat banklaridan “foyda” solig'ini undirishning bugungi holati.....	408
Ergasheva Lobar Raxmatulla qizi	
O'zbekiston oziq-ovqat sanoatini iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari	415
Abasova Gulirano Rahmatullo qizi	
Xorijiy tajribalar asosida ekologik tadbirkorlikning innovatsion va investitsion yo'nalishlarini tashkil etish	419
Turg'unova Tursunoy Maratovna	
Sanoat korxonalarini jozibadorligini oshirishda marketing strategiyasini amalga oshirish xususiyatlari	424
Raxmonova Feruza Musakulovna	
Turizm sohasida investitsion faoliyat: nazariy asoslar va amaliy yo'nalishlar.....	428
Ergashev Durdonaxon Aziz qizi	
Qashqadaryo viloyatida barqaror turizmning rivojlanish tendensiyalari va mavjud muammolar tahlili.....	432
Suyunova Dilnoza Mexridin qizi	
Iqtisodiy rivojlanish jarayonida investitsion resurslarning mutanosib taqsimlanishi: samaradorlik va ustuvor yo'nalishlar.....	436
Otaboyev Feruzbek Oybek o'g'li	
Xususiy banklar faoliyatini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning moliya bozoriga ta'siri	441
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Mehnat resurslari tushunchasi, tarkibi va uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati.....	447
Kobilova Zebo Bobokulovna	
Xorijiy davlatlar tajribasida moliyaviy siyosatning makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli.....	453
Jabborova Dilafuz	
The impact of exchange rate policy on the financial-monetary system and economic growth.....	459
Raxmanova Laylo Baxodirovna	
Современные вызовы и модельные подходы к обеспечению конкурентоспособности банковской системы Узбекистана.....	464
Юлдашева С.Ш.	
Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda soliq mexanizmidan samarali foydalanish yo'llari	470
Ishimova Mohinur Absalomovna	
Innovative pathways for advancing sustainable tourism in Uzbekistan.....	477
Feruz Karimov	

Tijorat banklarida biznes subyektlari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari.....	482
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
O'zbekistonda sanoat zonalarining rivojlanish bosqichlari va huquqiy-me'yoriy asoslari	488
Vafojev Akmal Ikromovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishda Germaniya tajribasi	493
Pardayeva Maftuna Ulug'bek qizi	
Korxonalar moliyaviy faoliyati bo'yicha auditorlik risklarini xalqaro standartlar asosida baholash	497
Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Abduxalil-zoda Ra'no Muzaffar qizi	
Ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibi va ularni pasaytirish usullari	501
Sodiqov Mirahror Abbos o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda mahalliy budjetlarning ahamiyati.....	509
Sharopov Dilshodjon Raxmatullayevich	
The role of small business enterprises in enhancing the well-being of the population in Uzbekistan	513
Djalilova Shaxlo Ismoiljon kizi	
O'zbekistonda IPOlarni tashkil etish jarayonlari tahlili	518
Alikulov Azamat Tuygunovich	
Kichik sanoat zonalarini faoliyatining iqtisodiy-statistik tahlili (Surxondaryo viloyati misolida).....	522
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Hududlarning innovatsion turistik salohiyatini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish	528
Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li	
Integrating circular economy principles in marketing and operations of grape export companies for green transition.....	534
Usmonova Diyora Mahmud kizi	
Foreign experiences of improving the quality of services in the field of tourism.....	541
Raxmonov Siyovush Turob ugli	
Z avlodining iste'dodli vakillari uchun raqobat: davlat boshqaruvi sektorining maqsadga yo'naltirilgan raqamli avlodni jalb etish strategiyalari.....	546
Nosirova Shaxzoda Bohodir qizi	
O'zbekiston Respublikasida uglerod solig'ini joriy etish orqali soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va yashil iqtisodiyotga o'tishni jadallashtirish imkoniyatlari: ekologik, iqtisodiy va institutsional yondashuv	560
Jo'rayev Ahmad Saitnazar o'g'li	
Tijorat banklari reytingiga ta'sir qiluvchi asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili.....	566
Karabayev Nodir Abduhamidovich	
Budjet tashkilotlarida tuziladigan moliyaviy hisobotlarning ahamiyati.....	578
Norqulova Qutlug'nigor Oloviddinovna	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	582
Хусейнов Рахим Али оглы	
Zamonaviy HR texnologiyalarining korxonalar samaradorligiga ta'siri: "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tajribasi.....	589
Xursanova Gulshan Ravshan qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion menejment strategiyalarining samaradorligini oshirish yo'llari	593
Pulatova Dildora Abdushukurovna	
Oliy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo'llashning bugungi kunda o'rni va ahamiyati.....	600
Xolmirzayeva Gulruxsor Maxammetovna	
Интеграция информационно-коммуникационных технологий в зеленую экономику: цифровые технологии для устойчивого развития.....	604
Бозорова Ирина Жуманазаровна	

Xorijiy mamlakatlarda tadbirkorlik subyektlari tomonidan mahalliyashtirish asosida mahsulot ishlab chiqarishning o'ziga xos jihatlari	608
Mirzabaev Xusniddin Muhammadjonovich	
Цифровизация зеленой экономики: синергия технологий для устойчивого будущего	616
Мухамадиева Кибриё Баходировна, Умарова Надира Рахмановна, Шарипова Зулфия Шокиржоновна, Эшпулатова Хусния Мирғолиб кизи	
O'zbekistonda to'qimachilik mahsulotlari bozori va rivojlanishi	621
Alimxodjayeva Nargiza Elshodovna	
Samarqand viloyatida tikuv-to'qimachilik sanoatining rivojlanish holati va ishlab chiqarish hajmining prognozi.....	629
Ikramova Taxmina Latifovna	
Повышение эффективности управления рисками в проектах государственно-частного партнерства в сфере услуг	639
Айтбаева Гульзада Куанышбаевна	
Surxondaryo viloyati iqtisodiy o'sish darajalarini ekonometrik modellashtirish	645
Pardayeva Ma'rifat Muzaffarovna	
Зарубежный опыт развития экономики ресурсно-сырьевых регионов: модели диверсификации и возможности адаптации.....	654
Севара Кахрамоновна Хакбердиева	
Xizmat ko'rsatish sohasida raqobatbardoshlikni oshirishning ahamiyati.....	658
Abduvoxidova Mohinur Akmalovna	
O'zbekiston sug'urta bozorida esg va yashil moliya instrumentlaridan foydalanish holati va imkoniyatlari.....	662
Zoyirov Laziz Subxonovich	
Xorazm viloyatida transport xizmatlari ko'rsatishning amaldagi holati tahlili va uni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	668
Sharipova Bibijon Baxtiyorovna	
Ulgurji savdo qoidalari va chakana savdodan farqli tomonlari	678
Batirova Raxima Abdujabbarovna, Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich	
Xalqaro integratsiya jarayonlarida raqamli iqtisodiyotning o'rni.....	684
Zaripov Xurshid Zakir o'g'li	
Mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlarining hozirgi holati	690
Himmatov Abdisamat Xalilovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholining moliyaviy madaniyatini rivojlantirish muammolari va istiqbollari.....	696
Abdurazakova Nargiza Rixsibayevna	
Цели устойчивого развития и роль цифровых платформ в сфере трудовой миграции	702
Газиёва Сулхия Саидмашрафовна	
Onlayn savdo maydonchalarida mijoz sodiqligini shakllantirishda marketing strategiyalarining o'rni.....	706
Vaxromov Xudoyor Xabibullo o'g'li	
Методологические основы оценки эффективности «зеленых» технологий в строительном секторе.....	710
Тожиева Дилфуза Бабамуратовна	
Korxonalarda moliyaviy instrumentlar auditi masalalarini rivojlantirish.....	715
Mahmudov Saidjamol Kadirjanovich	
O'zbekiston Respublikasi soliq ma'murchiligini takomillashtirish jarayonlari	722
Mahmudova Sevara Rahmat qizi, Alardonov Muhammadali Ibragimovich	
Improving the efficiency of modern housing fund management	726
D.A. Berdiyeva, Aminova Naima Umar qizi	
Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish	731
Abduqahhorov Azizbek Abdullo o'g'li	

From Science to Business: How Universities Stimulate Innovation.....	735
A. Bobozhonov, A.M. Shatre, V. Kirilova Vladimirova, R.Kh. Karlibaeva	
Tashkilotlarda risklarni boshqarish strategiyalarining samaradorligini baholash: nazariy va amaliy yondashuvlar	740
Husanova Dilnura Mamrajab qizi	
Turli mulkchilik shakllaridagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining ekologik auditining nazariy jihatlari	744
Abdullayev Xurshidjon Nazrullo o'g'li	

TURLI MULKCHILIK SHAKLLARIDAGI XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR FAOLIYATINING EKOLOGIK AUDITINING NAZARIY JIHATLARI

Abdullayev Xurshidjon Nazrullo o'g'li

Iqtisod fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti”
MTU Buxgalteriya hisobi va audit kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda ekologik audit o'tkazishning ilmiy-nazariy asoslari, auditorlik xizmatlarining hozirgi holati, rivojlanish muammolari va istiqbollari ilmiy tahlil qilinadi. O'zbekistonda ekologik auditning ixtiyoriy asosda amalga oshirilishi ekologik xavfsizlikni ta'minlash va investitsiya jozibadorligini oshirishda katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ekologik auditning xalqaro standartlarga muvofiqligi, korxonada imidjini shakllantirish va ekologik xavfsizlikni mustahkamlash masalalari ham o'rganilgan.

Kalit so'zlar: ekologik audit, rivojlanish istiqbollari, O'zbekiston, yashil iqtisodiyot, ekologik monitoring.

Abstract: This article presents a scientific analysis of the scientific and theoretical foundations of environmental auditing in Uzbekistan, the current state of audit services, and the challenges and prospects for development. The voluntary implementation of environmental auditing in Uzbekistan plays a significant role in ensuring environmental safety and increasing investment attractiveness. It also examines the compliance of environmental auditing with international standards, the development of a company's image, and the strengthening of environmental safety.

Key words: environmental audit, development prospects, Uzbekistan, green economy, environmental monitoring.

Аннотация: В данной статье представлен научный анализ научно-теоретических основ экологического аудита в Узбекистане, современного состояния аудиторских услуг, проблем и перспектив развития. Добровольное внедрение экологического аудита в Узбекистане играет важную роль в обеспечении экологической безопасности и повышении инвестиционной привлекательности. При этом рассматриваются вопросы соответствия экологического аудита международным стандартам, формирования имиджа предприятия и укрепления экологической безопасности.

Ключевые слова: экологический аудит, перспективы развития, Узбекистан, зеленая экономика, экологический мониторинг.

KIRISH

Dunyo aholisi sonining jadal o'sishi bilan bog'liq iqtisodiy rivojlanish jarayonlari zamonaviy resurs talabchan texnologiyalar sharoitida tabiat muhitining keskin o'zgarishiga hamda unga tuzatib bo'lmaz darajada zarar yetkazilishiga olib kelmoqda. Jamiyat va tabiat o'rtasidagi o'zaro aloqalar hozirgi davrda tabiiy resurslardan haddan tashqari va nazoratsiz foydalanish, shuningdek, miqyosi jihatidan mislsiz bo'lgan atrof-muhitning ifloslanishi bilan tavsiflanadi. Bunday jarayonlar o'z navbatida tabiiy ofatlarning ko'payishi, texnogen avariya va falokatlar sonining ortishi, insoniy qurbonlarning ko'payishi hamda katta hajmdagi moddiy yo'qotishlarga olib kelmoqda.

Mazkur holat ekologiya va iqtisodiyot talablarini uyg'unlashtirishga qaratilgan nazariy va konseptual yondashuvlarning ahamiyatini oshirmoqda. Xususan, ekologik jihatdan xavfsiz barqaror rivojlanish konsepsiyasini ta'minlash bugungi kunning dolzarb masalasiga aylangan. Ushbu maqsadga erishishda mavjud

va potensial ekologik-iqtisodiy muammolarni hal etishning istiqbolli hamda noan'anaviy yo'nalishlaridan biri sifatida ekologik audit alohida e'tirof etilmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ekologik audit — bu tashqi va ichki tizimlarni baholash, atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanish uchun amalga oshiriladigan kompleks tekshiruvdir. Serov [1] ekologik auditni ishlab chiqarish jarayonida tabiiy resurslardan samarali foydalanish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish jarayoni sifatida ta'riflaydi. Unga ko'ra, ekologik audit nafaqat korxonaning ekologik xavfsizligini ta'minlash, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirishga ham xizmat qiladi.

R.K. Dixonning fikriga ko'ra, ekologik audit — bu xarajatlarni kamaytirish va resurslarni tejash vositasi. Dixon [2] ekologik auditni ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, chiqindilarni kamaytirish va energiya tejamliligini ta'minlash vositasi sifatida qaraydi.

Mamlakatimiz olimlari ham ekologik auditning ijtimoiy va iqtisodiy rolini, shuningdek, davlat va xususiy sektorlardagi farqlarni o'rganadilar. O'zbekiston sharoitida ekologik auditning amalga oshirilishi davlat ekologik nazoratini to'ldiruvchi vosita sifatida muhim rol o'ynaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada tadqiqot abstract-tanqidiy fikrlash va miqdoriy usullarga asoslangan. Shuningdek, muallif tanqidiy fikrlash va tahlil orqali turli vaziyatlarni o'rganadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ekologik audit o'z mohiyatiga ko'ra davlat, ishlab chiqarish va jamoatchilik ekologik nazorati bilan uzviy bog'langan kasbiy tadbirkorlik faoliyati turi sifatida qaraladi. Shu jihatdan, ekologik audit atrof-muhitni muhofaza qilish masalalarini hal etishdagi sifat jihatidan yangi va tizimli yondashuvni ifodalaydi.

Ekologik audit ikki shaklda amalga oshirilishi mumkin: majburiy va ixtiyoriy (tashabbusiy). Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, ekologik auditning samarali bo'lishi avvalo xo'jalik yurituvchi subyektlarning o'zlari manfaatdor bo'lgan holda uni tashabbusiy tarzda joriy etishiga bog'liq.

O'zbekiston hududida ekologik audit ixtiyoriy asosda amalga oshirilmoqda. Shu bois, bu yo'nalishdagi faoliyat sohasi va metodologik ishlanmalar buyurtmachi-korxonalar ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda shakllanmoqda. Boshqacha aytganda, ekologik audit xizmatlari mazkur korxonalar uchun amaliy zaruriyat darajasida ko'rsatiladi. Shu nuqtayi nazardan, ekologik auditning joriy etilishi iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Fikrimizning dalili sifatida 1-jadvalni ko'rish mumkin (1-jadval).

1-jadval. Xo'jalik yurituvchi subyektlarda ekologik auditning dolzarbligi

Yo'nalishlar / Omillar	Izoh
Iqtisodiy zarurat	Investitsion jarayonni qo'llab-quvvatlash, xususiylashtirish jarayonlarida ishonchlilikni oshirish.
Ekologik zarurat	Ekologik ekspertiza, ekologik sertifikatlash va ekologik sug'urtalash tizimini kuchaytirish.
Ijtimoiy zarurat	Jamiyat va aholining salomatligini muhofaza qilish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash.
Tabiiy resurslar	Tabiiy resurslarning kamayib borishi, atrof-muhit holatining yomonlashuvi.
Korporativ imidj	Korxonalar uchun "yashil" imidjni shakllantirish, aholiga va jamoatchilikka ijobiy ta'sir ko'rsatish.
Favqulodda vaziyatlarning oldini olish	Avariyalarni bartaraf etish va ekologik xavf tug'diruvchi vaziyatlarning oldini olish.
Munozarali vaziyatlarni hal qilish	Murakkab ekologik mojarolarni hal qilishda vosita sifatida qo'llanishi.
Davlat organlari bilan munosabatlar	Ekologik nazorat organlari va boshqaruv tizimlari bilan aloqalarni tartibga solish.

Korxonalarda ekologik auditni o'tkazishga majbur qiluvchi uch asosiy omil mavjud bo'lib, ular ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy sabablar bilan belgilanadi. Ushbu omillar bir-biri bilan uzviy bog'liq. Masalan, atrof-muhitning yomonlashuvi tabiiy muhitning degradatsiyasiga, ekotizimlarning buzilishiga, millat salomatligiga oid ijtimoiy muammolarning kuchayishiga hamda aholining ekologik hayot sifati pasayishiga olib keladi. Shu bilan birga,

bu iqtisodiyot uchun ham yo'qotish hisoblanadi, chunki korxonalar zararli moddalar chiqindilari uchun to'lovlar amalga oshiradi va ekologik zararlarni qoplash majburiyatini oladi.

Global ekologik muammolarning, jumladan, atmosfera havosining, suv havzalarining va tuproqning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi insoniyat sivilizatsiyasining degradatsiyasiga olib kelishi mumkin.

Tabiiy resurslardan mavjud iste'mol sur'atlari saqlanib qolsa, ular yaqin yillarda tugashi mumkin. Ayniqsa, ilgari cheksiz deb qaralgan hayotiy resurslar — ichimlik suvi zahiralari, atmosfera havosi, tuproq unumdorligi va biologik resurslarning tez tugab borayotgani tashvish uyg'otmoqda. Mazkur resurslarning iste'moli va ular ustidan oqilona nazorat qilish korxonalar miqyosida ekologik audit yordamida amalga oshiriladi.

Global ekologik muammolar iqtisodiy va ijtimoiy muammolar bilan chambarchas bog'liq. Biroq, ularning muhim ahamiyatiga qaramay, ko'plab korxonalar hali ham tabiatni muhofaza qilish tadbirlariga mablag' tejashda davom etmoqda va ekologik sohalarga investitsiya kiritishning kelajakdagi foydasini to'liq anglab yetmagan. Shu sababli, tashabbusiy ekologik auditni ishlab chiqish va joriy etishning asosiy omillari sifatida iqtisodiy sabablar yetakchi o'rin egallaydi.

Korxonalarda ekologik auditni joriy etishga turtki beruvchi omillar uchta asosiy guruhga bo'linadi: iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy omillar. Ushbu omillar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ekologik auditning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Ekologik auditning iqtisodiy ahamiyati, avvalo, milliy va xalqaro investitsiyalarni jalb etish jarayonida namoyon bo'ladi. Xususan, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki hamda Jahon banki tomonidan moliyalashtiriladigan loyihalarda ekologik audit o'tkazilishi majburiy hisoblanadi. Auditorlik xulosasi investitsiya loyhasini moliyalashtirish yoki rad etish qaroriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ekologik sertifikatlash (ISO 14001 standarti asosida) korxonaning xalqaro bozorda faoliyat yuritishi uchun zarur shart hisoblanadi. Shuningdek, ekologik sug'urtalash risklarni aniqlash, sug'urta stavkalarini belgilash va favqulodda ekologik vaziyatlarning oldini olish imkonini beradi. Xususiylashtirish jarayonida ham ekologik omillarni hisobga olish muhim bo'lib, xavfli korxonalar uchun maxsus ekologik sanitariya fondlari shakllantiriladi.

Ekologik auditning asosiy vazifalaridan biri korxonada faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini baholash va mavjud ekologik xavflarni aniqlashdir. Bu jarayon tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni, suv, havo, tuproq va biologik resurslardan samarali foydalanish ustidan nazoratni ta'minlaydi. Shu bilan birga, ekologik audit ekologik xavflarni baholash va texnogen avariylar, ekologik falokatlar oldini olish imkonini beradi.

Ekologik audit ijtimoiy sohada ham muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, korxonalar uchun "yashil" imidjni shakllantirish orqali jamoatchilik va aholida ijobiy qiyofa yaratadi. Ikkinchidan, ekologik siyosat, maqsad va natijalar to'g'risida aholiga ochiq axborot berilishi orqali korxonalar va jamoatchilik o'rtasida ishonchli munosabatlar qaror topadi. Uchinchidan, ekologik audit yordamida korxonalarda ekologik falokatlar va yirik texnogen avariylar xavfi baholanib, ularning oldini olish chora-tadbirlari ishlab chiqiladi.

Shunday qilib, ekologik audit iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatlarining uyg'unlashuvini ta'minlaydi. U korxonaga investitsiya jalb etishda, xalqaro bozorda faoliyat yuritishda, ekologik xavfsizlikni ta'minlashda va jamoatchilik ishonchini mustahkamlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi (2-jadval).

2-jadval. Ekologik auditni o'tkazish zaruriyatini belgilovchi asosiy omillar

Faktor guruhi	Asosiy omillar	Mazmuni
Iqtisodiy omillar	- Milliy va xalqaro investitsiyalarni jalb etish (Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki, Jahon banki talablari)	Investitsiya loyihalari ekologik auditdan o'tishini talab qiladi, natija moliyalashtirish qaroriga ta'sir ko'rsatadi.
	- Ekologik sertifikatlash (ISO 14001)	Korxonalarni xalqaro standartlarga moslashtirish, ekologik menejment tizimini baholash.
	- Ekologik sug'urtalash	Risklarni aniqlash, sug'urta to'lovlarni belgilash, ekologik xavf-xatarlarni kamaytirish.
	- Xususiylashtirish jarayonida ekologik omillarni hisobga olish	Korxonalarni ekologik ekspertizadan o'tkazish, xavfli subyektlar uchun maxsus sanitatsiya fondlarini shakllantirish.
Ekologik omillar	- Atrof-muhitga ta'sirni baholash	Korxonalar faoliyatining ekologik oqibatlarini aniqlash va monitoring qilish.
	- Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish	Suv, havo, tuproq, biologik resurslardan samarali foydalanish ustidan nazorat.
	- Ekologik xavflarni oldini olish	Avariylar va ekologik falokatlar oldini olish.

Ijtimoiy omillar	- "Yashil" imidjni shakllantirish	Jamoatchilik va aholida ijobiy ekologik qiyofa yaratish.
	- Jamoatchilik va aholiga axborot berish	Ekologik siyosat, maqsadlar va natijalar haqida ochiq ma'lumot tarqatish.
	- Ekologik falokatlar va texnogen avariya larning oldini olish	Korxonada xavfli vaziyatlarning paydo bo'lishini baholash va bartaraf etish.

O'zbekiston va xorijiy normativ-huquqiy hujjatlar hamda ekologik va iqtisodiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida, tekshiruv obyekti turiga bog'liq holda mavjud audit turlari tizimida ekologik auditning o'rnini aniqlash, shuningdek, "ekologik audit" tushunchasining mohiyatini anglashga doir asosiy yondashuvlar turlichadir.

Xorijiy va MDH olimlari "ekologik audit" tushunchasiga oid o'nlab ta'riflar berishgan. Bunday xilma-xillik, bizningcha, quyidagi sabablarga asoslanadi:

a) masalaning yetarli darajada o'rganilmaganligi — ekologik audit tushunchasi iqtisodiy-ekologik nazariya va amaliyotda yaxlit tizim sifatida hali to'liq shakllanmagan;

b) ekologik auditning yangi shakllarini izlash va amaliy auditorlar hamda nazariy olimlar tomonidan ularni ochib borilishi;

c) ekologik audit obyektlarining keng doirasi va uning mexanizmlarining katta qamrovga egaligi natijasida tushunchaning ko'p qirraliligi.

Shu bilan birga, "ekologik audit" tushunchasining turli talqinlarini aniqlash mumkin (3-jadval).

3-jadval. Olimlarning ekologik auditga yondashuvlari

Olim	Yondashuv	Mazmuni
A. G. Granberg [3]	Huquqiy yondashuv	Ekologik audit – bu korxonaning tabiatni muhofaza qilish qonunlariga rioya etishini tekshirish vositasi; davlat ekologik nazoratini to'ldiradi.
R. K. Dixon	Iqtisodiy yondashuv	Ekologik audit – ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va investitsion jozibadorlikni oshirish vositasi.
E. F. Schumacher [4]	Ekologik yondashuv	Ekologik auditning asosiy maqsadi – korxonaning atrof-muhitga ta'sirini baholash, ekologik xavflarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash.
V. I. Vernadskiy [5]	Ijtimoiy yondashuv	Ekologik audit ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, aholining ekologik xavfsizligini mustahkamlash va korxonada "yashil" imidj yaratish omili sifatida baholanadi.
ISO 14001[6]	Menejment yondashuvi	Ekologik audit korxonaning ekologik menejment tizimi samaradorligini baholash va rivojlantirish vositasi sifatida qo'llaniladi.
J. Elkington [7]	Integrativ yondashuv	Ekologik audit ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarni birlashtirib, barqaror rivojlanish strategiyasining muhim elementi sifatida qaraladi.

So'nggi yillarda ekologik audit nazariyasini yangi faoliyat turi sifatida shakllantirish, uni konseptual va tashkiliy-huquqiy asoslardan iborat fundamental tizim darajasida taqdim etish bo'yicha urinishlar kuzatilmoqda. Bu boradagi dastlabki qadamlardan birini G. P. Serov va Rossiya Davlat ekologiya qo'mitasi huzuridagi "Ekoxavfsizlik" ilmiy-tadqiqot markazi olimlari guruhi amalga oshirgan. Ushbu guruh tarkibiga T. A. Butolin, A. M. Karellov, M. S. Bespalov, L. G. Gindis, A. V. Komarov, I. V. Limonova, A. Z. Povarov, I. M. Potravniy, Y. V. Ryumina va boshqalar kiradi.

Mazkur konsepsiyaga ko'ra: "Ekologik audit – bu obyektiv tarzda olingan va baholangan auditorlik ma'lumotlarini tekshirishning hujjatlashtirilgan tizimli jarayoni bo'lib, u audit mezonlariga muayyan ekologik faoliyat, voqea, shart-sharoit, boshqaruv tizimi yoki ular haqidagi ma'lumotlarning mos kelishini aniqlash hamda ushbu jarayon natijalarini mijozga yetkazishni nazarda tutadi."

Bizning fikrimizcha, bunday ta'rif bir nechta muhim jihatlarni o'z ichiga oladi:

- ekologik audit mustaqil jarayon bo'lib, korxonada ma'muriyati, buyurtmachi yoki audit obyektining xodimlaridan bevosita ta'sirga bog'liq emas;

- auditning tizimlilik xususiyati ta'kidlanadi, bu esa ijobiy natijalarga erishish uchun muhim hisoblanadi;

- auditor audit obyektining holati va faoliyati muayyan mezonlarga mos kelishini baholaydi, ya'ni ekologik axborotning ishonchliligi va asoslanganligi haqida xulosa beradi, lekin uning mutlaq aniqligini tasdiqlamaydi;

- ekologik audit obyekt sifatida keng qamrovli ekologik faoliyatni qamrab oladi, bu esa auditorlar uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Shu bilan birga, “Ekoxavfsizlik” ilmiy-tadqiqot markazi mualliflari ekologik audit mazmunini korxonalar faoliyatining atrof-muhitni muhofaza qilish talablari bilan mosligini baholash bilan cheklashadi. Audit mezonlari sifatida atmosferaga chiqarilgan zararli moddalar hajmi, foydalanilgan suv miqdori, yetkazilgan ekologik zarar hajmi va boshqa ko'rsatkichlardan foydalanishni taklif etishadi. Asosiy urg'u – korxonalar faoliyatining tabiatni muhofaza qilish me'yorlariga mos kelishi va texnogen ta'sirni kamaytirish masalasiga qaratiladi. Biroq, ekologik auditning investitsion jozibadorlikni oshirishdagi ahamiyati yoki ekologik xavfsizlik faktorlarini baholash yetarlicha yoritilmagan.

Shu bilan birga, bu kamchiliklar ilmiy va amaliy jihatdan mazkur ishlarning ahamiyatini kamaytirmaydi, balki mualliflarning yondashuvlarini aniqlashtiradi.

Texnogen va ekologik xavfsizlikni ta'minlashning nazariy jihatlari G. P. Serov, S. L. Baydakov va boshqa olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. G. P. Serovning fikriga ko'ra, “ekologik audit korxonalarida ekologik xavfsizlikni ta'minlashning tashkiliy-huquqiy mexanizmlaridan biri sifatida qaraladi”¹. Kengroq ma'noda esa, ekologik audit Rossiyaning milliy xavfsizlik tizimida ekologik xavfsizlikni ta'minlash mexanizmi sifatida talqin qilinadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ekologik audit O'zbekiston sharoitida barqaror rivojlanish strategiyasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy manfaatlarning uyg'unlashuvini ta'minlovchi kompleks mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Ekologik audit yordamida xo'jalik yurituvchi subyektlarda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish, ekologik xavfsizlikni mustahkamlash va jamiyat salomatligini himoya qilish imkoniyati vujudga keladi. Shu bilan birga, ekologik auditning xalqaro standartlarga mosligi korxonalar uchun “yashil” imidj yaratish, investitsiya jarayonlarida ishonchni kuchaytirish hamda global bozorlarda raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekologik auditning iqtisodiy ahamiyati milliy va xalqaro investitsiyalarni jalb etish, ekologik sug'urtalash tizimlarini shakllantirish va xususiylashtirish jarayonlarida xavflarni kamaytirish bilan bog'liqdir. Ekologik jihatdan esa u korxonalar faoliyatining tabiatga ta'sirini baholash, resurslardan samarali foydalanishni nazorat qilish hamda ekologik xavflarni oldini olish imkonini beradi. Ijtimoiy nuqtayi nazardan, ekologik audit jamiyatda ekologik ongni oshiradi, aholiga ishonchli axborot beradi va korxonaning ijobiy ekologik qiyofasini shakllantirishga ko'maklashadi.

Yuqoridagi ilmiy natijalarga asoslanib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- Normativ-huquqiy bazani takomillashtirish – ekologik auditni tartibga soluvchi qonunchilik hujjatlarini xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish va milliy sharoitga moslashtirish.
- Majburiy va ixtiyoriy auditni bosqichma-bosqich joriy etish – sohaviy xususiyatlardan kelib chiqib, ayrim korxonalar uchun majburiy ekologik audit tizimini shakllantirish.
- Malaka oshirish va kadrlar tayyorlash – ekologik audit sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun zamonaviy o'quv dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish.
- Davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish – ekologik audit natijalaridan investitsion va boshqaruv qarorlarida samarali foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqish.
- Ekologik menejment tizimlarini joriy etish – ISO 14001 kabi xalqaro standartlarga mos tizimlarni keng qo'llash orqali korxonalar global talablarga moslashtirish.
- Jamoatchilik nazoratini kuchaytirish – ekologik audit natijalarini ochiq e'lon qilish orqali ekologik ongni oshirish va “yashil iqtisodiyot” rivojlanishiga ko'maklashish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Serov, G.P. (2010). Ekologik audit: nazariy asoslari va amaliyoti. Moskva: Ekologiya.
2. Dixon, R.K. (2005). Ekologik audit va uning iqtisodiy samaradorligi. Jurnal of Environmental Economics, 23(2), 35-47.
3. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики. Москва: ГУ ВШЭ. 2000
4. Schumacher E. F. Small is Beautiful: Economics as if People Mattered. London: Vintage. 2009
5. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление. Москва: Наука. 2012
6. ISO 14001 (1996) - Environmental Management Systems – Requirements with Guidance for Use. International Organization for Standardization, Geneva.
7. Elkington J. Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development. California Management Review, Vol. 36, No. 2.1994

1 Г.П.Серов Экологический аудит как механизм обеспечения техногенной и экологической безопасности. // Вестник МГУ. – 2007. – №12. 6 с.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
